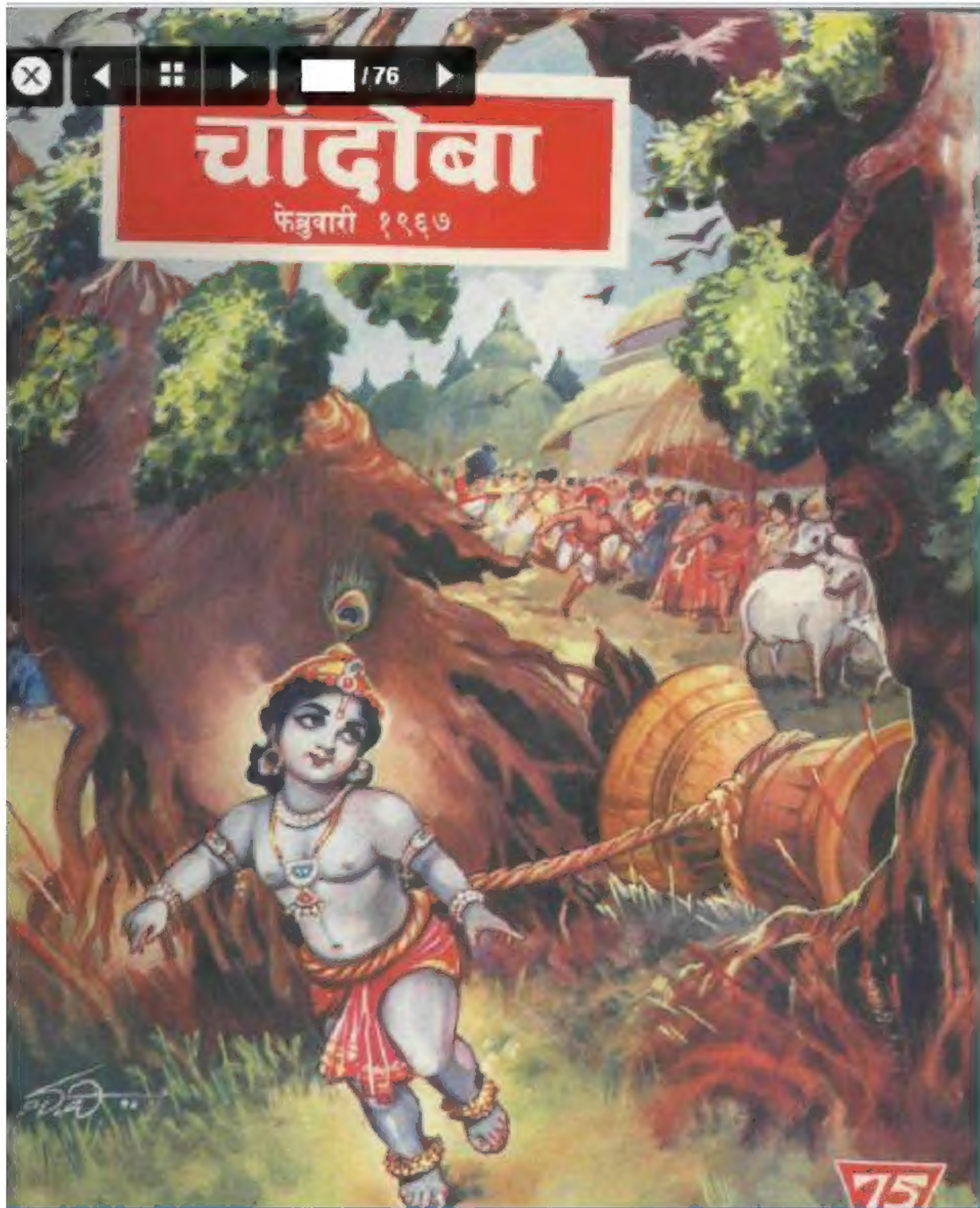

चांदोबा

फेब्रुवारी १९६७

भारताचा इतिहास

बाळाजी बाजीराव याच्या कारकीर्दीत इस्वील मराठ्यांचे राज्य विस्ताराचे काम चालू राहिले. १७५७ च्या मार्च महिन्यात औरंगझेब याचे मराठ्यांच्या फौजा याखाल झाल्या व कृष्णा नदीच्या दक्षिणेकडच्या राज्यांना मराठ्यांना कर घेता लागला.

अर्काटच्या नवाबाने दोन लाख रुपयांचा न दिलेला चौथ दिवस व त्याने उरलेला अडीच लाख रुपयांचा चौथ पण देण्याचे वचन दिले.

मराठ्यांनी विजापूर व म्हैसूर राज्यांवर देखील स्वान्या केल्या. महाराष्ट्राच्या स्वारीला म्हैसूरचा शूर सेनापति हैबर खान, फेस सरदार बुर्गाने व हैदराबादच्या निजामाने तोंड दिले. परंतु पेशव्याने बंधु नवाझखान यांनी १७६० साली उदगार-

जवळ झालेल्या युद्धात निजामाचा पक्ष पराभव केल्या. बुर्गाने ताल्लुक शिक्षण घेऊन निजामाच्या फौजेत काम करणारा व तोपेच्या कार्यात हुशार असून इबादिलखान हा मराठ्यांच्या फौजेत नोकरीला लागला. त्याला पाश्चात्य पद्धतीच्या युद्धतंत्राची चांगली माहिती होती.

या युद्धात पराभव झाल्यामुळे संधी करून घेऊन निजामाला नाडलावाने पुरे विजापूरचे राज्य, औरंगाबादचा बराचसा भाग, बीदरचा काही भाग व दौलताबादचा किला मराठ्यांना द्यावा झाला. अशा तऱ्हेने मोगल साम्राज्याचा एक पार मोठा वाग मराठ्यांना मिळाला.

उत्तरेकडेपण मराठ्यांना याहून मोठी विजयप्राप्ती झाली. १७५६च्या अखेरीस महाराष्ट्रात होळकर व त्यानंतर रघुनाथराव

यांचा काही आठवड्यांच्या अंतराने उत्तरेकडे पाठविण्यात आले.

रघुनाथरावाला काही कारणांमुळे चार महिने राजपुतान्यात रहावे लागले. म्हणून त्याने सखारामबापू यांच्या नायकत्वावादी २० हजारानी फौत दावाव पातान्या मोहिमेवर पाठविली.

सखाराम बापूने जाट लोकांना चानूच्याने आपल्याकडे घळवून घेतले आणि १७५७ मध्ये युद्ध दिल्लीवर चालून गेला आणि दिल्लीत अमरालीने नेमलेल्या नजीबुद्दौला याला काही अंतरावर संधी करून त्याला लावले.

१७५८ च्या मार्च महिन्यात सरहिंद व एप्रिलमध्ये लाहोर मराठ्यांच्या हाती आले. मराठ्यांनी पंजाब प्रांतात अर्दीन बेग तबाच्या एका व्यक्तीला आपला राजकीय प्रतिनिधि म्हणून नेमले.

हा प्रांत जिंकण्यासाठी पुरेशी तयारी न केल्यामुळे रघुनाथरावाला हा तथाकथित 'मोठा विजय' मिलविण्यासाठी राजकीय व आर्थिक दृष्टी दृष्ट्या बरीच किंमत द्यावी लागली. अन्दालीशी आमसी एक युद्ध करणे पण अपरिहार्य झाले.

२३ अक्टोबर १७५८ या रोजी अर्दीन

बेग याच्या मृत्यूनंतर पंजाबात अराजकता पसरली. वंडखोरांना ताळ्यावर आणून राज्यात पुन्हा सुव्यवस्था स्थापन करण्यासाठी पेशव्यांनी १७५९ साली दचावी शिंदे यांना बरोबर एक मोठे सैन्य देऊन पाठविले.

परंतु इतक्यात दुराणीच्या मैन्धाने पंजाबावर स्वारी केली. १७५९ च्या दिवस 'मिलविण्यासाठी राजकीय व आर्थिक दृष्टी दृष्ट्या बरीच किंमत द्यावी लागली. अन्दालीशी आमसी एक युद्ध करणे पण अपरिहार्य झाले.

रोहिले व अवधचे नवाब अब्दालीला सामील झाले व राजपूतांनी तटस्थ धोरण ठेवले. शिवांनी देखील मदत केली नाही. याचा कारण, बाळाजी शंजीराव यांनी दोन बाबतीत आपल्या वडिलांचे बदललेले धोरण त्यांनी पाश्चात्य युद्धतंत्र अमलात आणून आपल्या मैथ्यांत धंदेवाईक मैथिकांना भरती करून घेतले. धामुलं सैन्यातले ऐक्य नाडीमें झाले व शिस्तपण कमी झाली. त्याने 'हिंदू पदपादशाही' स्थापन करण्याचे धोरण सोडले. ते धोरण कायम राखले असते तर हिंदू राज्यांत ऐक्य हाण्याची सक्कल होती. म्हणून त्याच्या मैथिकांनी हिंदू मुसलमान हा फरक न करता वाटेत त्या राज्यावर हल करून प्रजेत खडमार मुरू केली. यामुळे मराठ्यांनी प्रजेला स्वतःविकट करून घेतले.

म्हणून दुराणीशी जेव्हा मराठ्यांच्या मैथ्याला युद्ध करावे लागले तेव्हा त्यांच्या मदतीला कोणी आले नाही व उलट अनेक लोक दुराणीच्या बाजूला गेले.

१७५९ च्या शेवटी दत्ताजी शिंदेचा अन्दाहाच्या हाती स्थानेश्वर येथे पराभव आला. म्हणून तो दिल्लीकडे परतला. वाटेत दिल्लीच्या उत्तरेला दहा मैलांवर बराहीघाट येथे ० जानेवारी १७६० या रोजी आत्मगणांनी त्यांना खून केला. दुराणीच्या घोडेस्वारांचा हल्ला मल्हारराव वगैरे कोणीच थांबवू शकला नाही. म्हणून निजामाची पाठ मऊ करणारे मदाशिवराव माऊ यांना एका मोठ्या सैन्यासह पाठबिंब्यांत आले. पेशव्यांनी आपले सतरा वर्षे बयाचे चिरंजीव विश्वासू राव यांना नावापुरता मोनापनि नेमून त्यांच्याचगेवर उतरवून पाठविले.

नेहरू चरित्र

[३०]

ते मोठे चळवळीचे दिवस होते. गहावे तेथे पिरवणुकी, लाठीचार्ज, गोलीबार व इतराळ चालू होते. विद्रोही वस्त्रवहिकांकराका षण होत होता. पिकेटिंग चालू होतच. जवाहरलालजींना जेव्हा हे कळले की त्यांच्या वृद्ध माता व धाकटी बहीण पिकेटिंग करीत आहेत तेव्हा फार वाईट वाटले.

सर्वात जाल्म कामाची जबाबदारी घेतली ती त्यांच्या पत्नी कमला नेहरू यांनी. त्यांनी आपल्या खालावलेल्या प्रकृतीची सुळीच फिकीर केली नाही.

२३ एप्रिल या रोजी एक फार गहवारीची घटना घडली. त्याचा परिणाम जवाहरलालजींच्या मनावर फार साळा. पश्चिमोत्तर सरहद्दीच्या प्रांतात व इतर ठिकाणी लश्कर घडना होऊ लागल्या होत्या. अहिंसेच्या तत्वाचे पालन करून गडागानी जे कौतुकाम्यद साहस दाखवून बंधुकांचा सामना केला त्याचा प्रभाव सर्व देशावर पडला.

आणखी एक महत्त्वाची घटना त्याच प्रांतान घडली. गढवाली शिपायांनी तेथील जनतेवर गोळीबार करण्यास मकार विला. कदाचित सैनिकांच्या मनात तिःशब्द जनतेच्या चळवळीशी गहानुभूति असारी. आपल्या अधिकाऱ्यांचा हुकूम मोडणे सैनिकांचा फार मोठा अपराध समजला जातो. याबद्दल दुईदेखील निलकाच मोठा असतो. म्हणून मुरगा मैथिकांनी ताम्बिलेने यादम बाबागण्ण्य सारखेच होते.

त्या जवळीतली आणखी एक महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे बिवांनी चळवळीत भाग

जाण्यासाठी ठारलेल्या तारलेपूर्वी एकच दिवस त्यांना अटक झाली व ते नैनीच्या तुरुंगात जवाहरलाल काँग्रेसमधोर दस म्हणून उठे राहाले.

जवाहरलालजी या खेपेस सात वर्षांनंतर पुन्हा तुरुंगात आले होते. आपल्या त्या तुरुंगातल्या जीवनाची ते अगदी समरस होऊन गेले होते व बाहेरच्या जगाला विसरून गेले होते. या खेपेस त्यांना एकश्याळा एका कोठडीत ठेवण्यात आले होते. हा त्यांना एक नवा अनुभव होता. त्यांना जेथे ठेवण्यात आले होते. ते सुमारे १०० फूट न्यासाचे एक आकार होणे. त्याला पंधरा फूट उंचीची भिंत होती. त्यात वार पाणेच्या कोठल्या होत्या. त्यापैकी दोन नेहळ्या देण्यात आल्या होत्या. बाकी दोन रिकाम्या होत्या.

जवाहरलालजींना हा एकटेपणा कार त्राणवला, अमहाच वाटला. कारण त्यांना सर्व सामान्य प्रजेत वावण्याची संवय होती. दोन तीन दिवस ते स्वप्न झोपले. उप्मा वाडू लागला होता, म्हणून त्यांना बाहेर उघड्यावर आपण्याची परवानगी देण्यात आली होती. ते खाटेची शिडी करून भितीवरून पळून जातील या भीतीने, जवाहरलालजी तिडिनात की, त्यांच्या खाटेला साबळी बांधून ठेवली होती.

जेथे जवाहरलालजींना ठेवण्यात आले होते, ती जागा फार कैद्यांसाठी राखून ठेवलेली साम जागा होती. तुरुंगात त्याला 'कुव्याचे घर' असे टोपण नाव होते. नंतर तेथे राजकीय कैद्यांना ठेवू लागले. त्यांचा इतर कैद्यांची कोणत्याही प्रकारचा संबंध राहात नसे.

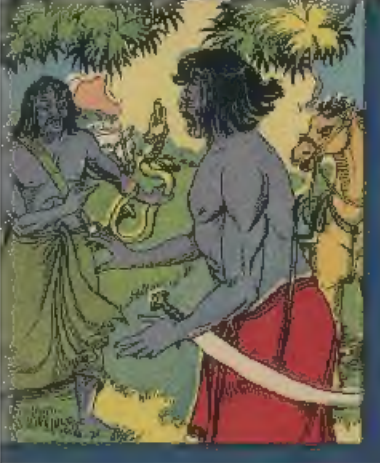
पाताळ कोट

[८]

[उपरोक्त राजराजा व पक्षिना बंदखोरांनी छुटला. मंतर ते राजाच्या डोचार्थी बंगलेंत गेले. घुसकने व सोतकने त्यांना समजावत हात केले व परत राजघाटोळीक पाठवून दिले. घुसकच्या फसपेला धो मंत्रदंड कोबल होता तो एकाएकी सारी तोंडून भाषाशांत कडणार होता. त्याला बरण्यासाठी कोमकने उडी मारली, धुवे—]

घोड्यावरून उडी मारून सोमकने तो करावे हे मला सुचेना. खरोखर काळ-मंत्रदंड पकडला. परंतु तेवढ्या वेळांत सोमक मंत्रदंड खरोखरीच मंत्रबलेला आहे." घोडा थोडा वाजूला सरकला. म्हणून सोमक सोमक मंत्रदंड करून उठून उभा राहिला. सारी जमिनीवर आदळला. परंतु सोमकने तो त्याच्या मुठीतून निखटून जाण्यासाठी हातांतला मंत्रदंड मात्र सोडला नाही. नाशिंगीसारखा वर खाकी होत होता. धूमक घोड्यावरून उडी मारून खाकी अंगांत भाणसंचार झाल्यासारखा तो कांदी आला व म्हणाला—"सोम, चपळपणा तरी पुढे लागला. पण तो काय म्हणत असता तर असा, बोरी तुटली तेव्हा काय होता ते दोघपैकी एकालाहि कळले नाही.

भूमक कांहीं वेळ लक्ष देऊन ते ऐकत होता. तरी त्याला कांहीं कळले नाही. पण विचार करून सोमकला म्हणाला—“सोमू! मला असे वाटत आहे की काळशंकर या मंत्रदेवाला पुढां आपल्याकडे बोळानण्यासाठी कांहीं तरी संव म्हणत असावा. म्हणूनच हा तिकडे जाण्याच्या प्रयत्नात दिसतो आहे.”

“आपण बाच्या पाटोपाठ गेलीं तर त्या दुष्ट मांत्रिकाकडे पकडजे आपल्याला शक्य होईल.” सोमक भूमकच्या हातात मंत्रदेव घेत म्हणाला.

“ते कसे शक्य होईल! आपल्याला त्याच्याबरोबर आकाशात उडतां येईल का? आता तो पूर्वेकडे पळू लागला होता, होय की नाही?” भूमकने विचारले.

सोमकने ठोकें हलवून होकार दिला.

“या मंत्रदेवाचा महिमा आपण कोणाला कळू देतां कामा नये. राजकन्या कांतिसेनेला शोधून काढण्याची जबाबदारी आपण घेतली आहे नाही का? या मंत्रदेवाचा का कामी छान उपयोग होईल.” भूमक म्हणाला. नंतर दोघे बोळ्यावर बसून गंगाधर मंत्री होता तेथे गेले.

“बंडखोरांना रक्तशत क्षात्रयात्रिबाब राजधानीकडे परतवण्यात यश मिळविण्याबद्दल आम्ही तुमचे अभिर्नवन करतो. परंतु तुम्ही त्यांना जे बचन देऊन परतवले आहे, ते घेऊन आम्हांला आश्चर्य वाटले. तुम्ही राजकुमारीला राजासच्या हातांतून कसे काय सोडवून आणणार?” गंगाधरने विचारले.

“एखासाठी आम्ही प्रयत्न करणार आहो. या प्रयत्नात मरण आले तरी ते आम्हांला कबूल आहे. कारण आम्ही आपल्या साधीदारांना तसेच बचन दिले आहे.” भूमक म्हणाला.

“दोघांपैकीं तुंच सरदार दिसतो आहेस. जर तूं माझ्या कुलीला सोडवून घेऊन आलास तर मी तुला आपले राज्य देईन, भूमक!” राजा उग्रसेन म्हणाला.

“अहो! एकतर तुमच्याजवळ राज्य नाही. दुसरे असले तरी तुमचे हे वान स्वीकारावला मी तयार नाही.” भूमकने रागाने उत्तर दिले.

कर्दप राजाचा खजिनदार दोळे बंदारून भूमक जमा होता तिकडे बळणार तेवळांत गंगाधर त्याला म्हणाला—“शालाच म्हणतात सुंभ जळाले, पण पीळ नाही गेला.” नंतर आपल्या सैनिकांकडे बळून म्हणाला—“उग्रसेन महाराजांना व त्यांच्या अनुयायांना आपल्या राजधानीत नेऊन सुटका देण्याची व्यवस्था करा.”

राजा उग्रसेन, त्याचा मंत्री व खजिनदार कुंतलूच्या सैनिकांबरोबर ओढ्यापलीकडे गेल्याबरोबर गंगाधर भूमकला म्हणाला—“मी तुम्हां दोघांना कुंतलू देशाच्या सैनिकांचा गणवेश देतो. पत्रदेव नव्हे तर तुम्हांला, तुम्ही कुंतलू देशाच्या राजाच्या कामासाठी जत आहां असे एक अधिकार-पत्र पण लिहून देतो. त्या अधिकारपत्राच्या

मवतीने तुम्हांला वाटेक त्या राजानेच मदत मागता येईल.”

भूमकने त्याबद्दल आभार मानले. सेनापतीने आपण दिलेले गणवेश दोघांनी घातले. मंत्राचा निरोप घेतेवेळीं भूमकने त्याला विचारले—

“प्रभो! आपले चिरंजीव शशिकांत यांच्याविषयी काय काय असे आपणांस वाटते? ते अजून जिवंत आहेत असेच धरून चालायचे ना आपण?”

“याच मला मुळाच शंका नाही. कारुशंकराचे शशिकांतला बरोबर घेऊन गेला

बोलणें झाले होते त्यावरून त्याला तसे वाटत होते. त्यांचे आपसांत वैर होते, म्हणून कालखंडर त्यांना मदत करील यांत धूमकला शंका नव्हती.

धूमक व सोमक डोंगराळ प्रदेशांतल्या वाटेनें कांही अंतर आखून गेल्यावर त्यांना एक दाट जंगल लागले. तेथे त्यांना एक ओढा दिसला. दोघांना खूप भूक लागली होती. ओढ्याच्या कांठी बसून त्यांनी बरोबर जे थोडे खावला होते ते खाऊन घेतले आणि पाणी पिऊन ओढ्याच्या काठच्या झाडाखाली कांही वेळ विश्रांती घेण्याचे सोबले.

दोघांनी आपले थोडे एक झोडाच्या बुंध्याला बांधून ठेवले. नंतर दोघे ओढ्याच्या कांठी बाकूबर जाऊ लागले. जात असतां दोघांना माणसांच्या पावलांची चिन्हे दिसली. त्यांपैकी एका विशिष्ट प्रकारच्या पावलांच्या खुणांवर धूमकची दृष्टि राहून होती. कारण त्या खुणा पावलांच्या असून खडावांच्या होत्या.

धूमक चकित होऊन त्यांच्याकडे पहात होता. सामान्यपणे योगी किंवा साधूच खडावा धालतात. या दाट रानांत कोण

साधू आला असेल वरें! सात्रीनें काल-शेंबरच्या पावलांच्या ह्या खुणा असणार. वाजूला ह्या पावलांच्या खुणा आहेत त्या शशिकांतच्या असूं शकतील.

“सोम, या खुणा कालखंडरच्या पावलांच्या आहेत, यांत मला तरी शंका नाही,” धूमक म्हणाला.

त्यावेळीं सोमक अन्मनसकषणे विचार करीत असलेला दिसला.

सोमक सशंकित मुखेनें म्हणाला—“धूर! मला वाटतें आणि तुकतों आहों. या वाटेनें वायला नको होतें. राजकन्हेला रासस उचलून घेऊन गेला होता. त्याचा शोध काढायचे सोडून आपण या कालखंडरच्या गोघार्या वध्या आलों आहों. चरु परत त्यांचेच शस्त्राभरण आहे.”

धूमकनें त्याला कोणत्या उद्देश्यानें याच वाटेनें जाणें इष्ट आहे हें आपल्या मताप्रमाणे सांगितले. म्हणाला—“राक्षस कोठे आहे व कोणत्या वाटेनें गेला आहे, हे तरी माहीत आहे फा आपल्याला! मंत्रवंडाच्या सहाय्यानें कालखंडरचा पत्ता लागेल व त्याच्या मदतीनें त्याच्या राजूचा म्हणजे राक्षसाचा शोध काळी आपल्याला शक्य होईल.”

“होय, ते बरोबर आहे!” सोमक म्हणाला. परंतु ती वाट त्याला दुरनी व जास्त कठीण वाटली. धूमक ओढ्याचे पाणी घ्याला व पाण्यांत उतरून पलीकडे गेला. गुढगाभरच पाणी होते. ओढ्यापलीकडे देखील धूमकला पावलांच्या खुणा दिसल्या. त्यानें सोमकला ओढा पार करून याथळा सांगितले.

सोमक जवळ आल्यावर त्याला धूमकनें पावलांच्या खुणा दाखविल्या. म्हणाला—“मात्रिक या वानरूनें जाऊन जास्त वेळ झालेला नाही. जर स्वार्ण खावला न आढतां

आपण जसेच पुढे निघालो तर त्याची गांठ पडणें तितकेंत कठीण नाहीं.”

“तसमग वल, तसेंच कळ, घोडे घेऊन येतो. जसे सांगून सोमकने पाठ फिरविली वसेल नसेल, त्याला झाडीतून कोणी तरी ताळी बाजविल्याचे ऐकू आले. धूमक व सोमक तळवारी उपसून त्या बाजूला गेले व झाडीत शिरून त्यांनी पाहिले, पण कोणी दिसले नाही, चकित होऊन ते परत फिरले. तेव्हा दुसऱ्याच एका बाजूने ताळी बाजविल्याचा व शिखा फुंकल्याचा आवाज ऐकू आला. बा खेपेस दोघे जास्त सावध होऊन

त्या बाजूला हळूहळू गेले, तेव्हा त्यांना त्यांच्या उजव्या बाजूच्या झाडाआडून ताळी बाजवल्याचे ऐकू आले.

“सोम, आपल्याला चारी बाजूंनी वेरून कोणी तरी पकडण्याच्या किंवा ठार करण्याच्या बेगांत आहोत वाटते. म्हणून आपण परत ओळ्याकडे जाणेंच हिताचे होईल.” धूमक म्हणाला. दोघे सावधतोष वळले व ओळ्याकडे पळू लागले तेव्हा चारी बाजूंनी शिखा व ताळ्या बाजूं लागल्या आणि झाडावरून उड्या मारून पांच सहा रामटी लोकांनी त्यांना घेरले.

सोमक व धूमक दोघांना परस्परांकडे एकदां पाहून पुढे काय करावयाचे हे ठरवायला सुद्धा वेळ नव्हता. दोघे ‘जय काली माते’ चा जयघोष करीत त्या रामटी लोकांवर लुहून पडले. विजेसारखी तळवार फिरवून त्यांनी त्यांना जमस्मी केले. ते रामटी लोक त्यांना धरण्याचे सोडून झाडीकडे पळव जात वसतां जमिनीवर पडले.

दोन तीन मिनिटें गेली असतील. त्यांच्या अंगांत किती शक्ति जसली व तळवार फिरविण्यांत ते किती पटाईत असले म्हणून

Fullscreen

127

26 / 76

होडमांच्या कळपासारखे रानटी लोक चारी बाजूने त्यांच्यावर तुटून पडल्यावर त्यांच्या-समोर टिकाव धरणे त्यांचा अशक्य झाले. रानटी लोकांनी फेंकलेले माळे त्यांना लागले व अंगातून रक्त वाहू लागले. त्यांच्याशी युद्ध करणे त्यांना अशक्य झाले. रानटी लोकांनी दोघांना कैद केले.

रानटी लोकांच्या आनंदाला पारानार नव्हता. त्यांच्यापैकी काही जण दर झाले होते. काही जखमी झाले होते व तडफडत जमिनीवर पडले होते. परंतु बाकी रानटी सोमक व धूमक या दोघांना कैद केल्याच्या आनंदात उड्या मारीत होते व नाचत होते. दुरून कोणी तरी ताळी वाजविल्याचे ऐकू लागले. तिकडे पहात नाचणाऱ्यांपैकी काही ओरडू लागले—“बिरुपो! बिरुपो!” काही वेळाने तेथे

एक अडवोड देव रानटी मनुष्य हातात एक मोठा भाला घेऊन आला व भयंकर आवाजात ओरडून म्हणाला—“आहा, ब्राम्हणो!” त्याचे कोळे लाल होते. हातात भाला होता. दांत ओठ चाबून धूमक व सोमक यांना ठार कण्यासाठी त्याने डळी मारली.

धूमक व सोमक दोघे मरण जवळ आले असा विचार करून दोघे मिट्टेन उभे होते. परंतु भाला लगावत व आवण मरणावर असा विचार करून वाट पहात असलेल्या दोघांना आश्चर्य वाटले. कारण त्या रानटी सरदाराने हातातला भाला खाली फेंकून दिला व म्हणाला—“माफ करा ब्राम्हणा! आमच्या हातून मोठी चूक झाली!” नंतर त्याने धूमक व सोमक दोघे पाय धरून क्षमा मागितली.

विलक्षण योगायोग

विक्रमाकाने हट्ट रोडला नारी. तो पुन्हा!

शाहाजवळ गेल्या व प्रेत काढून त्याचा-पर टाकून स्वभावानाच्या विघेने नेहमीप्रमाणे मोनयणे चाले. लागला तेन्ना प्रेतात नमलेला चेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! तू इनके कष्ट का सहन करीत आहेस, हे माही मला ठाऊक. पण नशिवाचे पाठवळ मिट्टेल तर अशक्य अशी हुच्छादेखील मजज पुरी होण्याची शक्यता असते. या गोष्टीला दृष्टांत म्हणून मी तुला कंदर्प नांवाच्या ब्राह्मण तरुणाची गोष्ट मांगतो.” असे मांगून त्याने गोष्टीला सुरवात केली.

वेष्ठा नदीच्या काठी रखपूर नांवाचे एक मोठे वजाराचे गांव होते. तेथे एका श्रीमंत ब्राह्मणास कंदर्प नांवाचा मुलगा होता. एखादा सायंकाळी कंदर्प नदीवर

चेताळाच्या गोष्टी

स्नानाला गेला असता पाय बसवून पाण्यात पडला व प्रवाहाबरोबर रात्रभर वहात राहाला. सकाळी नदीत लोखंड असलेल्या एका फांदीला त्याचे अंग लागले. फांदी धरून तो कसबसा काठावर आला. त्याला तेथे एक देवीचे देऊल दिसले. तो आत गेला. त्याने देवीला नमस्कार केला व म्हणाला “अंबे! या दीन गरिबाचे रक्षण कर.” तो दमला असल्यामुळे देवीची दया भाकीत असताच त्याला शोप लागली.

दिवस गेला, रात्र आली. त्याची शोप कोणाची तरी नजर कंदर्पवर पडली व मोडली तेव्हा त्याला देवी देवळांतल्या इतर

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

28 / 76

देवीशी बोलत असलेली दिसली. “आज चक्रपुरीत जत्रा आहे. तेथे आपल्याला जायचें आहे. पण इकडे तर हा मुलगा आपल्या आश्रयात आला आहे, याला एकटवाला या रानांत सोडून कसे जायचें? रात्री घापदांची भीति आहे ना! याला कोणत्या तरी घरात सुरक्षितपणे ठेवून देऊ व परत घरी गेले वेळी येऊन जाऊ.” त्या देवीनी आपसांत चर्चा करून ठरविले. त्याला त्यांनी खूप सजवले आणि आकाश मार्गे रत्नपुर नांवाच्या गांवी नेऊन जयदेव नांवाच्या ब्राह्मणाकडे त्याला सोडले आणि त्या निघून गेल्या.

योगयोग असत की त्याच दिवशी जयदेव याची मुलगी सुमन हिचे लग्न होणार होते. लग्नाची सर्व तयारी झाली होती. सुमन मीठीदाराला नसली होती. तबरा मुलगा येणाची सर्व वाट पहात बसले होते. मुहूर्त जवळ येत चालला तसतशी सर्वांना मुहूर्त टळतो काय याची काळजी वाटू लागली. पण बाजळ्यांचा आवाज नाही की मिरवणूक नाही. इतक्यांत कोणाची तरी नजर कंदर्पवर पडली व म्हणाला “हे पहा नवरक्षे!” सर्वानी

मिळून त्याला आदरपूर्वक बोहोल्यावर उभे केले. विधिवत सर्व लग्नसमारंभ पार पडला. कंदर्पचे रूप पाहून लग्नाने आलेल्या सर्व नायकांनी नवऱ्यामुलीच्या नशिवाची वाखाणणी केली.

विवाहविधि संपला होता. पण रात्र संपले नव्हती कंदर्प माडीवर जाऊन शोपला. उनाइण्यापूर्वी देवींनी चक्रपुरीत जत्रा पुरी करून परत येते वेळी कंदर्पला इचटून घेतले आणि निघून गेल्या.

पण आकाशमार्गे जात असताना त्यांना कोणी तरी भेटविले व कंदर्पला घेऊन जाण्यासाठी त्यांची आपसांत आवाजात मुक्त झाली व त्या गडबडीत कंदर्प त्यांच्या हातातून सरकून स्वाधी पडला.

आता त्याला कष्ट सहन करावे लागणार असा विचार करून पाय नेतीत तिकडे तो गेऊ लागला. त्याचे लग्न कोणाच्या गांवी झाले ते देखील त्याला आठवेना. त्याचे लग्न ज्या सुलीशी झाले होते तिचे नांव सुमन होते. एवढेच फार ते त्याला आठवत होते. शरित एक ब्राह्मण तरुणाशी त्याची ओळख झाली. कंदर्पने त्याला जे जे घडले ते सर्व वर्णन करून सांगितले आणि त्याचाबरोबर एक तरुण श्री मिघाळी. ती कंदर्पचीच

चांग लागला. चालून चालून दोघे रजा नदीचा समुद्राशी जेथे संगम होत होता तेथे येऊन पोचले. तेथे भीमपुर नावाचे एक गांव होते.

ते नदी काठी पोचले तेव्हा तेथे घाटावर शोकांची गर्दी होती. कंदर्प आपल्या मित्राबरोबर कसली गर्दी आहे हे पाहण्यासाठी जवळ गेला. भरवीच्या वेळी एक मोठा मासा किनाऱ्याला येऊन लागला होता. लोक त्याचे मांस कापून काढीत होते. परंतु कापीत असता मासाच्या पोटातून वर्णन करून सांगितले आणि त्याचाबरोबर एक तरुण श्री मिघाळी. ती कंदर्पचीच

चांदोबा

चांदोबा

तर माझा पति अहश्य झालेला. माझ्या वडिलांनी त्यांचा पुष्कळ खोश केला. पण सर्व फुकट! मला माझ्या जीविताचा कीट आशा व मी जीव देण्यासाठी नदीत उडी मारली. मी वहात चालले असता देवमाझाने मला धिळले व तुम्ही त्याचे पोट धिकून मला बाहेर काढले."

ती असे सांगत असता एवढून यज्ञस्वामी तांबाचा ब्राह्मण गर्दीतून पुढे आला व म्हणाला— "अग मुली मुमन! देव पावला, म्हणून तू भेटलीस!" असे म्हणत त्याने तिचा पोटार्शी घेतले.

मुमनने त्याच्याकडे पाहिले व "माया माया!" म्हणत जोर जोरांनी रडू लागली.

"उगी वाळ! रडू नकोस! चक, घरी जाऊ!" यज्ञस्वामी म्हणाला.

"नको मामा! जिवंत राहून तरी काय करायचे आहे मला? जगायचेच असते तर नदीत जीव फेकाला दिला असता! पेट्या चिता आणि मी उडी मारून जीव देते." मुमन म्हणाली.

यज्ञस्वामीने व इतरांनी तिचा आत्महत्या करू नको म्हणून किती समजावून सांगितले पण मुमन दहाला पेटली होती. इतक्यांत

कंदर्प समोर आला. मुमनने त्याला ओळखले व त्याचे पाय धरून ती रडू लागली.

"कोण हा! यज्ञस्वामीने व इतरांनी तिचा विचारले.

"हेच तर ते!" आनंदाने लाजव स्मित करून ती पान खाली फेकून उभी राहाली. यज्ञस्वामीला आनंद झाला. तो मुमन व कंदर्पला आपल्या घरी घेऊन गेला. दोघं काही दिवस यज्ञस्वामीच्या घरी राहाली. नंतर यज्ञस्वामीने दोघांना निरोप दिला. कंदर्प आपल्या पायकोला घेऊन सासुरवाडी गेला व तेथे काही दिवस राहून आपल्या गावी परतला.

येथवर गोष्ट सांगत जेताळ म्हणाला "राजा! मला एक गोष्टीची शंका आहे. मुमनला पाहताच कंदर्प का नाही समोर येला? ती चिता पेटवण्याचा इत करून

बसली तेव्हाच तो का पुढे झाला? या प्रश्नाचे उत्तर माहीन असून तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या होक्याची शंका उकले होऊन तुझ्याच पायांवर लाठू लागतील."

विक्रमार्क म्हणाला "मुमनशी त्याचे लग्न झाले, तो एक योगायोग होता. परंतु तिने मनापासून त्याला वरले होते हे कळव्यावर त्याला फारच आनंद झाला. स्वाभिमानी लोक फक्त नशिवावर अवलंबून रहात नाहीत, त्यांना आलाभिमान पण असतो. त्याचे समाधान झाल्याशिवाय त्यांना आनंद वाटत नाही. स्वाभिमानी व्यक्तीला साजेड असेच कंदर्पचे वर्तन होते.

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन मंग होतंय जेताळ येताच येताचोवर माहीना झाला व झाडाला जाऊन लांबकले लागला. (कथित)

“हे पहा बऱ्या बोलानं दाखविला नाहीं तर माझ्याशीं संबंध आहे. विमळ नकास, फटलं” असे सांगून सोमगिरी यंत्राला बळून आपल्या बरी गेळा आणि त्याच्या एका कपाटाने बंद करून कपाटाच्या कुंउप लावले.

एक महिना लाटल्यावर सोमगिरी अंगलाने गेळा असता त्याला तेथे एक झाडाचे पोंटे सोड नासून कापून ठेवलेले दिसले. हे येथे काणी बरे आणून ठेवलेले असेल, कळना त्याने ते उचकून घेतले आणि आपल्या गावी आला.

सुं बोंबकें घेऊन घरात पाऊल हाकला; बरोबर कपाटांतून यंत्राचं हसणें त्याला. एके आले सांगिरी म्हणाला “तुला कपाटाने बंद करून ठेवल्याला एक महिना होत असा, पण अजून तुझे डोकें ठिकाणावर आलेले दिसून नाहीं. येथेच नितयन पडून राहण्याने तुला मजा वाटते आहे म्हणावयाची नाहीतर असा हसला नसताना बरे राहिली मी पण किती शिवस तू या कपाटाने बसून ही भयान पद्धतीस मी.”

आणखी काही दिवसांनी सोमगिरीच्या घरी त्याचा दूरचा काणी नातेवाईक आला. तो त्या बाजूने कोठे तरी जात असता सोमगिरीला भटून जवळ म्हणून आला होता. तो निघाला तेव्हा सोमगिरीने जेवून जायला सांगितला त्या नातेवाईकाला सोमगिरीच्या भवभावानी लागली आल्या होत्या म्हणून म्हणाला “कायला हो” अहा, मला फार दूर जायचें आहे” असे म्हणाला व निघाला. डळाल चारच ताळले गेळा अमेक व एक मसाल पाडा सदाच पळत आला आणि त्याला पाडले व पायासाली तुडविल. चिचाच्या नातेवाईकाचा पाय माडला.

सोमगिरीला त्याला उचकून आपल्या बरी सोमगिरीने जरूर नेवढे पैसे काढून घेऊन आणवे लागले व एक महिनाभर त्याची भवभावानी करावी लागली. सोमगिरी जमीन साखी करून ठेवून निघून गेला. ते आपल्या नातेवाईकाला घरात उचकून घेऊन काणीतरी पाहिले आणि सोमगिरी निघून येत होता ते राहून कपाटाने बसलेला दक्ष गेल्यावर सर्व पैसे काढून घेऊन मंड्या तमाच बुजवून ठेवून दिला.

पडून न आल्याभावे दाखविले. सोमगिरी याजारातून परत आणायी एक महिना गेला सोमगिरी आला तेव्हा कपाटाच्या यक्ष स्वतःच्या अटवल्याच्या यंत्राला गेला त्यानें हसून कायला. आपले पैसे एका जागी पुरून ठेवले होते. सोमगिरीला गग आला, कपाटाची त्या काळी देका नव्हत्या. पैसे असेच किडी घेऊन आला व कुंउप काढून कपाट अमिनीत पुरून ठेवण्याची पद्धत होती. उघडत यक्षाला बाहेर काढून म्हणाला.

“तं कामं भाव्याकडे रागात् ।
काष्ठान्वातं देवर्षीं मेहराया कष्टमात्रं जित्वा
महोद्भागून् देवर्षीं । मंजुळा मृगाणी नीर-
तिशयावागवत् तिष्ठन्ते । मेहरायां द्या त्स्त्रिंशः ।
नजीकं पवनचक्रं मंजुळा भान शिखरी आण-
नीरं महोद्भावां शूरा विहानं वाहो हृष्टास्वह-
उत्तरी रात्रौ नै इत्यस्यात् रात्रौ । मंजुळा-
अत्रिंशः शूरा भोज्या । महोद्भावां न वाहिना
कां गृहा मृगाणां श्रेष्ठं श्रेष्ठं । अहोत्तरी ।

* गुरुदेव नकार माझे आई सांगली
न दिसेल ती आण दचबुल चार
भूषाले

‘भूगर्भे मां जाही वातनं मज्जता’ “
अस्य विचार कर्तव्य नञ्जुता गांध्याहोरे
गोली निला वाटनं दोन चार दिसान्ते ते
तिचें तें भयकर रूप पाहून पळें लागलें

“तुम आहान शाले अस पल्ला का
चोराल निषाल आहा ना मी मदत
करि तुम्हाला.” मजला धुणाळी

बोराही विचार केला वही है मृत मृत
होऊन मरतीका येत आहे तर काय
बिघडले? त्यांनी मंजुळाच्या मरतीने मेदी
चोळत ज्यावेळे ठरविले कारण मेदी कोठे
मिळणाने हे त्यांना साहज्य नव्हते

* कइ ना' कळें, षण गेही की
मैद ५ जुद्धाने आणखी मोठ्याने
आरहण विचारत

‘ लङ् अस् दे. सेंही अम्हली काय किवा
 सेंदा अम्हली काय ’ गङ्गुच ।

भी साजिले ना ऐसे मेहराबा पढाये
आहे ! मेरा हवा की मेरा सागा ना ।"

५ घुरे घुरे गप्प बस घित्ठल न घेंऊत
 ये " चोर ओरडत झुगारे मज्झलाच।
 आवाज पकून धनगरा शंकर तबळ बाला
 चोर पकून रोले बाते थावा जरा
 मंजुळा त्यांच्या पाठापाठ आवरी

मञ्जुश्रीं नं रूप कलास्वान पद्म
भक्तगर्भी जीमन्त मिलली

न्या दिवसं चागना उप ही महावे लाग
मजला वषा स्याही महाली

दुभ-या द्वित्रया काटोत्थ पश्याव न
काशडी वाक्त्त आणायका नधामे
काशकावे तुकाडे काटे आहे हे मान
मार्हात नव्हते

‘महा माहान आहे गांवत वाडू काडू
खगाई आहेत ती ते कम मड्याकडे
लागले आम सांगत मंगुळा त्यांना यंगर
वेळत निघाली गांवत ती चौगुला ओहेर
भावायथा सांगून वृकत आनाशत निरली,
खुगकाजवळ जाऊन ओढली “ पुकळ
ओढत कवरी कवडा द्या की कवरी ”

‘ओरहू नका गले आई’ मोटे स रुड
असले की झाले. मैं भिन्नरु है आण
उचकत ‘ओर रुणालि.

“मोठे काब्रों ना ‘आहे’ पण काय
तुम्हें काब्रों की काब्रों ?”

“ओम् नमो भगवते वासुदेवाय” वांगलेमें
मिलेलें तें आपण “संसार मृगाले.

"पण सांगा न, कोबहा हवा की काबरी हवे पुज्जळ आहेत!" मंजुळा

लोगडून धुणाली कवित्या शेर हे जगज्या
 पुराणाचा मालक जगा ज्ञाना चार
 पकून गेले

“अये थांवा तर्गा, असे पळून” काय
कोपडी सांगितला असतात तर कांबडी
दिला असता नाहीं तर कांबडी !” पळुडी
असे म्हणून त्यांच्या पाठीमागून धावत
पळुडे गोडी मंजुळ्याने रूप घातून खुंगळायला
मागल्याही वेळा बरे बराही

दोन दिवस फुकट गेले चांगना
वायला मिळाले नाही व भजुटालापण
काही मिळाले नाही. गावकऱ्यांना दार

आमल की शादीन मुनाचि मुलमुलें
शादीन नासले थोडे

नम्र व निवशी आर गहरा-य कलश
कडे निघाले शादी मंत्राला वगैरे
चेतले नाही इ रण या मुलाचा वगैरे
वेचले नम्र पणशीन वगैरे आमापार
मुकुतेचा तबि वण मुकुत कामावीन रोक
लागला होता म्हणून एका शादीन शिरून
रलाही, भुवमुलाच्या आमा जे मिळाले ते
उपद्रव थाप लावली शादीचा मालक
पहाण्याले एका माच्यावर पडून हाता
स्थान मुकुलाला पाहिले व विला भूत समजून
तो मरले आख्यालीकडे एका मात्रिकाकडे
गेला आल्ले हा पुर जाला हाता मात्रिक
यायल्य तपास लळता

मी मुम्हाला आपल्या स्वायत्त पेऊन
आख्यालीकडे तेत ते मने जिवर रहारे

नम्र मले उपाशी मगध कातर अमल मुल
शोककथने मात्रिकाल पहाविर इम्वन
थेनत आणि गढ पाव कर ल्यरा
उनातून मुकुल ते योन येत लळते
मात्रिक दुरत गिला ते चार व यमदीक
अम वातर निने माळान अरुन किचये

" वगे ना चागाडा वडडाड गढतूर
ते पडून शोककथाच्या आगावर मने
मनेच जगु काही गढले आपरे ते आन
मुच पडे " अम म्हणत त्यान मात्रिकाल
पाण्यात टाकत आणि पळ काढला

मने रात्री जे पडल ते अवतच मने
छाच्या मालकाला कळत गले हा उघाव
मंजळ साच असवार छान व्याला शक
उरली नाही म्हणून त्याने निळा हुडकुन
घरी आणजे आणि निच्या इच्छायागे
निच्याशी लळ करून घेतले

पणेपकारी गोपाळ

गोपाळ के दिवशी आणख यानें
मंगळी करविण्य च्य कथाच वचल
वगत यान वने मंगल म फोफ
करताता घरी करून ठेवल्या एक कागड
मापडल्या उघडून पाहिला तर यान लिहिल
होत की मला संगमनेराच्या रुपत खरात्याना
पासि आपघपाणी करून या संगमनेरा
पड्यावरून पंचवीस वर्षीय मला एका प्राण
मुकुरानुन वापरिल्याचहल मनेर एकूण
स्वये पचज पंचवीस उणे राह "

अक्षर म गळचे वडेल वासुदेवाच शर्थ
होत मंगळाला मनेकुर वचुन मनेचे
पळले ही वाक वाडलावर मनेच
मपवाच मने हने मने कलावरून मनेकुरा
म्हणून मनेच मनेकुर आपल्या गळला
वाचुन इच्छाला मने कला विचारत

आहत गढा वेळ विचार कस व
मंगळाला होय थोडा गढ पुमने काही
तरी आठवते आहे म्हणजे मने देण त्याना
मनेल मनेत मनेत ते कधी माझ्यानवळ
याविषयी बोलले वाहान नाम पणपुवाची
मने अमल पुज घय पायली मुमारी तीन
वर्ष मंगल मनेर निने निळा जे आठवले
ते आठवत माहितले

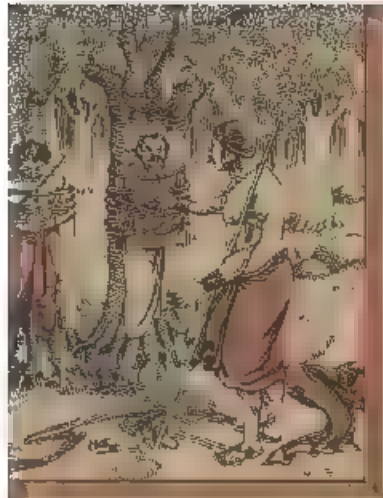
मापडल्या वडील वासुदेवाच याचवाकने
तरी ज्ञान वमीन मनेर मनेच मने मनेच
होता म्हणून काणी मने यला वाकालि तर
मने मंगळाला वाच लागले तरी मने

एकदा मने मनेच मने मने मने मने
एक मंगळाला मने मने मने मने मने
मने मने मने मने मने मने मने मने
मने मने मने मने मने मने मने मने

मंगळाला कळल

मने मने मने

तुम्हाला तुमच्या दोघांपैकी को कोणी जाऊन झोमर सपथे आणून देईल त्याचा तुम्हाला देईनच तुम्हाला पण सडून देईन पस आणाथील राकस! सकाळीसयन पस घडून आला तोही बरोबर आणायी कोणाआ घडून आला तर येथे राईल त्याचा बंधू कळू जाईल

दोघे पकडून पकडून ले हने मजून लागून ती युक्ति केली होती दोघांपैकी राजा पकडून घेतली असते तर त्याचा बरोबर को कोणी मिळाले असते ते घडून चोर आणून गेल्या असत' पण आता दोघांपैकी पकडून झोमर सपथे आणून देऊन तुम्हाला वाचवायचे होत वासुदेवरावाच गात्र दुस होतो. रघुन थरावाले गात्र जवळ होत म्हणून ते नोराळा म्हणाले "मला सोडू देी जाऊन राजाहण्यापूर्वी झोमर सपथे आणून देता' वासुदेवरावाना ते जकडून नकडून कारण सक तर गात्र दूर होत, दुसरे घरान पुरवरी कबदोमुळा नव्हती मग झोमर सपथे काढून आणून देणार"

"माझ गात्र जवळ आहे, मी जाऊन झोमर सपथे आणून देता' रघुनाथरावांनी नोराळा भगिनाले,

नोराळे रघुनाथरावांनी म्हणजे अशा नोराळे होत वाचवाय रघुनाथराव पुढे जाऊन आता झोमर सपथे आणून देईल त्याचा तुम्हाला देईनच तुम्हाला पण सडून देईन पस आणाथील राकस! सकाळीसयन पस घडून आला तोही बरोबर आणायी कोणाआ घडून आला तर येथे राईल त्याचा बंधू कळू जाईल

दोघे पकडून पकडून ले हने मजून लागून ती युक्ति केली होती दोघांपैकी राजा पकडून घेतली असते तर त्याचा बरोबर को कोणी मिळाले असते ते घडून चोर आणून गेल्या असत' पण आता दोघांपैकी पकडून झोमर सपथे आणून देऊन तुम्हाला वाचवायचे होत वासुदेवरावाच गात्र दुस होतो. रघुन थरावाले गात्र जवळ होत म्हणून ते नोराळा म्हणाले "मला सोडू देी जाऊन राजाहण्यापूर्वी झोमर सपथे आणून देता' वासुदेवरावाना ते जकडून नकडून कारण सक तर गात्र दूर होत, दुसरे घरान पुरवरी कबदोमुळा नव्हती मग झोमर सपथे काढून आणून देणार"

"माझ गात्र जवळ आहे, मी जाऊन झोमर सपथे आणून देता' रघुनाथरावांनी नोराळा भगिनाले,

नोराळे रघुनाथरावांनी म्हणजे अशा नोराळे होत वाचवाय रघुनाथराव पुढे जाऊन आता झोमर सपथे आणून देईल त्याचा तुम्हाला देईनच तुम्हाला पण सडून देईन पस आणाथील राकस! सकाळीसयन पस घडून आला तोही बरोबर आणायी कोणाआ घडून आला तर येथे राईल त्याचा बंधू कळू जाईल

दोघे पकडून पकडून ले हने मजून लागून ती युक्ति केली होती दोघांपैकी राजा पकडून घेतली असते तर त्याचा बरोबर को कोणी मिळाले असते ते घडून चोर आणून गेल्या असत' पण आता दोघांपैकी पकडून झोमर सपथे आणून देऊन तुम्हाला वाचवायचे होत वासुदेवरावाच गात्र दुस होतो. रघुन थरावाले गात्र जवळ होत म्हणून ते नोराळा म्हणाले "मला सोडू देी जाऊन राजाहण्यापूर्वी झोमर सपथे आणून देता' वासुदेवरावाना ते जकडून नकडून कारण सक तर गात्र दूर होत, दुसरे घरान पुरवरी कबदोमुळा नव्हती मग झोमर सपथे काढून आणून देणार"

फडोली हा व मरुत असत नरी घा निघते वेळ निगव घेनाना, मी प्रवा, तिनक्या लवकर हे कर्त फडोले असेंदखील त्यानी सांगितले होते

वासुदेवरावांनी घरा आल्यावर धडलेले वृष आल्याला म गात्र' होते म मरुत विचारले तेव्हाच साता गाठवळ का रणाय गव कया घरा शरंका नात्या म्हण गेल' होता

त्यानंतर दोन वर्षांनी वासुदेवराव वारले त्यानी कर्त फडोले का नाह' गात्राच्या आर्हाला माहाल नव्हते कारण वासुदेव

हायना या ना या कामगानात नहाय
परावाहे व न देखील परगावी राहच लागत
अस पर मोडून एकदा गेले का दोन
दोन तीन तीन दिवस परत येत नसत.
असता शेंकनी ते भाजारी घडने तेन्हा त्यांना
आर्पांग जाला व वाचा बंद झाल्यामुळे त्यांना
वायकाजवळ काही सांतांना आले नाही

ते सर्व तेकून गोपाळला फार वाईट
घडले वाडिलाचं कर्ज इतका दिवस फडले
माल नव्हतं पेनूक अण फडण मुलाच
कन्त व अमते ते फडल्याशिवाय पिशाच्या
आक्याला शान्तिनाम हाणार नाही

बाबाबा

Full Screen

127

46 / 76

गोपाळने हिशोब करून पाहिला, व्याजा
सुद्ध वजाची रकम पाचशेवा होत होती
म्हणून त्याने लगेच पोली जमीन विकली व
पैसे घेऊन मंगमनेरच्या वाटेने निघाला
याने तेथे पाचल्यावर रघुनाथरावांचिपयथा
चवकडी केली तेन्हा एक जण म्हणाला
हो हा जहा ते रघुनाथराव म्हणता
मने ते गावचे कुळकर्णी होते आपला
म्हणेक व येथ नाहीन म वाटते.

गोपाळ कुळकर्ण्याकडे गेला नव वेळी
तापी एकनाथराव गावचे कुळकर्णी होते
त्यानी गोपाळच्या पराक्तागराच्या गोष्टी
पुढल्या हास्या म्हणून गोपाळने आवली
जेव्हाय मागताच त्यानी गोपाळला आदर-
पूर्वक इशारासो मासाला व सर्वकार
त्याच शान्तिनामसक कला

गोपाळ त्याच्या वडिलांनी रघुनाथरावां
कडेन घेतलेल्या कर्जाची गाष्ट सांगून
म्हणाला "तुमच्या वडिलांना माझ्या
वडिलांना एकशे पचवीस रुपये कज उ तिक
होत ते आजपर्यंत मला माहीत नव्हतं.
गेल्या तीन वर्षांत त्याक ज राज बदल
आहे ते जमेन घेतून मी कर्जाची पुरी रकम
फडण्यासाठी माल आहे प्यारी"

एकनाथराव पैस घेण्यास मागपुढ करू
ठागले म्हणाले "अहा, तुमच्या वडिलांना
माझ्या वडिलांनी ब दिले होतं त कज नसून
त्यांच्या रक्षणासाठी स्वर्च केलेले पैस न
ने. पण तुम्ही व कज समगून फेडण्या
साठी आल्या हे वाटून तुमच्या पितृभानीने
कानुक कराय तितक आहे आहे"

तुमच्या वडिलांनी काय विचार करून
माझ्या वडिलांना मदत केली होती ह
कळायला आज जगाा नाही पण माझ्या
वडिलांनी ती रकम कर्जाची मानून रिपून
हवला होती ती गाष्ट कळल्यावरच ती
भाज आता आहे" गोपाळ म्हणाला

शेवटी गोपाळच्या आज्ञावरून एकनाथ
रावांनी पैस घेतले व म्हणाले "तुम्ही हे
पैसे घायला इतका आग्रह करीत जाहातर
मी येतो हे पैस मी मागल्या नाही पणपक
कायला लावीन" असे सांगून त्यानी पावती
लिहून दिली नंतर गोपाळ निराप घंतेवेळी
म्हणाला "हा एक गाष्ट आठवली, माझ
वेडील तुमच्या भक्क निघालेन अ पले नाच्य
घेऊन जायला विवरले होते, आहे का ना"

एकनाथराव चर्चिल होऊन म्हणाले
"वाटून येता जुन्या भोळान असेल
एकदा येऊन आईना भेटा" त्याच्या

आता "आक्या गेलाने एक म्हानसा गड
एकनाथराव घेऊन आले आणि म्हणाले
"हा आहे तुमच्या वडिलांचा तोंच्या"

गोपाळ ती ताक्या घेऊन आपल्या
गांवा निघाला थोडे बतर चालून गेल्यावर
याला एका झाडावाली एक म्हानारा याधु
श्मटेला दिमला त्या सावला गोपाळने
जान वेळी पण पाहिले हाते त्या
साधुममोर फोटके कपडे घातून आत
दोन मुल व एक जण असे तिथे उभे
होते ना मनुष्य रातत सांगत होता
"एकदा येऊन आईना भेटा" त्याच्या

बसला होता भाषाळून याका दिवसाले काय हा एकनाथराव तुम्हाला रघुनाथ रावराचे चिंत्नीय म्हणून मी सुचविले तुमच्यासाठी मग विले! असले तरी तुम्ही माझ्या चुकीची दुसऱ्या काळात नवी हानी का? रघुनाथराव तुम्हाला वडील ताली व माझ्या वडिलांचे मुमूक्षुता वाचलाकडून कर्ज घेतले म्हणून तुम्ही दिलेला वाचपत्र मग्या वडिलांच्या नाही हा आहे माझ्या वडिलांच्या नाव्या यावर माझ्या वडिलांच्या नाव देवाला आहे हा मनुष्य रघुनाथरावाचा मुलगा आहे. मी तुम्हाला दिलेले सर्व पैस दाला दिलेले पाहिलेत. म्हणून मुकाट्याने सर्व पैस परत करा. ही ज्या तुम्ही दिलेली पावती."

एकनाथ बाबराव, "काय मानगद आहे?" सर्व विचाकू लागले काही बोलल्याशिवाय त्याने निघुरपणे सर्व रुपये झाली नाही.

परत केली भाषाळून ने रुपये तरून रघुनाथरावाच्या आयकला दिव "हे तुमचे रुपये वाचन नीट आपणपाणी करून घ्या म्हाला तालीचे पैसांचा गरज पडली तर कळव" मी तुम्हाला येऊन मेरेन " असे रघुनाथरावाला निघून गेला

एकनाथ या एक रघुनाथरावावर झालेल्या पन्थाय वर्णन करून भागितला तेव्हा यांनी तुम्ही काळपत्र काढून स्वकशी केली व पुन्हा नास वर्णनवर वाच कळ कर्त्यांचे काम रघुनाथरावाच्या कुटुंबाकड आनुवंशिक करून दिले रघुनाथरावाचा मुलगा गांधी कुळकण ज्ञान्यास "तुम्ही दखनाथाने जाऊनकाही विपुल देवप्राप्तीची आनंदाने सर्व कागदपत्र वास्त विर अजालकडे त्याला तुम्हाची राया नद वा झाली नाही.

कुत्र्यांना कळते

एक धनगराच्या आठवड्याच्या बोवागला नाचे लागले. मंदरावर लज देवपत्र मठा स्थाने मोठाचवळ मागून देवले नाही कारण म्हणून देवाच्या त्याच्या मित्र निवा काणी तालेदार पण नव्हता देवावर भयंकरा ठेवून त्यात मंदरा चरायला मोठली व वाजार पडला निवून गेला

धनगर फांती अंतर वाळून गेला असले त्याला वाचन पडून येणारा त्याच्या आठवडीचा पत्र रघुनाथ भेटला, त्याने त्याला विचारले "काय तुम्हाला काढ निघालास?"

वाजारपडला ताला आहे तमच पत्र, दण चरावर नाही तमची काम आहे " धनगर धणाला मंदरावर आहेन " नगर देवाच्या नाह का वाणी "

वण असणार दवा या सर्वच तर देवून आला आहे " असे सांगत नगर पुढे निघाला

मी पाहिल, आता देव त्याच्यावर कशी नगर ठेवला ते " असा विचार करीत तो त्या धनगराच्या मंदरा चरात हातो तिफडे घेत " व धनवीस मंदरे निवडून त्याला

आपल्या गांधी हाकुन घेऊन निघून गेला धनगर वाजारपडून आपले काम आठवून आठवडीचा पत्र रघुनाथ भेटला, त्याने त्याला विचारले "काय तुम्हाला काढ निघालास?"

वाजारपडला ताला आहे तमच पत्र, दण चरावर नाही तमची काम आहे " धनगर धणाला मंदरावर आहेन " नगर देवाच्या नाह का वाणी "

पाताळांनील नाग

सोन नदीच्या वाडी बोट तगरी घडोबाल नावाचा राजा राज्य करीत अस. तो युवराज भयलानाच आपल्या बायकाबाबरा नदी काठी येऊ. तेथे काही काळी पोमे घेत होते त्यांनी तीन मामे आणून युवराजाला भेट देणून दिले आणि म्हणाले "आम्ही न राजवाड्यात आणून पांचवे कन पुण युवराज म्हणालां हा, कजाला मी घेऊन आहून येण"

केर राजाच्या बायकाबाबरा गिरि पर्वताच्या कळन राजवाडीकडे परत जाण्या पुढीं हागाराच्या बायबाडीं एका दगडावर थांब बसला आणि काळ्यानी निल्ल्या मराठ्यांक नक्ष्यपूर्वक वाहू कायला ते माम या नदीत मिल्हणाच्या क्षोभाय माझाऐव्य वाड माट व चमलेमण होते

महाराजराजा शायकाल ज्ञान नक्षत्रक पाहून विचारलं हा किडा कसला टोपलात तीन माझाश्यांतिल्ल एक किडा पुण हला तो काळा व टिसाचला विलक्षण होला,

"हा, विषारी किडा तिसने आहे, या फेंकुन" बायक म्हणाली

महाराजने बायकोच्या मारण्यापमाणं शेपटी पकडून तबळ्या एका पडक्या विहिरीत ला फिरा फेंकून तिका व पुणे राजवाड्यांत परत गेली

कातलर काही दिवसांनी अंग व मगध या दोन राज्यांचे आपसात एक माटे युद्ध झाल महाराज आपल्या बडिलाचावर मगध राज्याच्या बर्तीने युद्धाला गेला त्या युद्धात मगध राज्याला जय मिळाला पुण

युद्धात महाराजच्या बडिलास श्रीमंत मिळाला तो घरी आला तेव्हा बडेंकडे शुक्राकार दिसला किंयक गावे जेवून बेचिगार झाली होती

महाराजल परी पांचवान विवाह या प्रदेशावर लगे एकदम कोणतं माटे मंकर घाल त्याहे "

"हाय कोरने पोटे पकट आले आहे व न दखील तुमच्यामुळेच आपण त्या द्विष्टी ज किडा एक एडक्या विहिरीत टाकला हे तो न पातळांतला एक नाग, हात एक लहान कित्याने रूप घेऊन कळ्याच्या टोपलीत कसा काय आला नकडो तो

विहिरीत माट्टा झाका व आपां घास होत लाव एक नाग साप झाला आहे त्याला मुक लंगली की त्याच्या नाडातून बाळा येऊं लागतान तो आपले मध्य शापाकला निघाला की, तो निकडे जता निकडशी छोडे झुडपे व घोंगे दुरे बतून जालान

"वडेंच नळे तर दगड देखील बितळून जालात तो बनूप्य किवा पाणी काही स्वात नाही तो इथ पितो हे कळल्यापासून त्याक हागराबाली मळमांडी बांडी व घडला प्यायला इथ फोटून भळणार कट्या मळन दथ ठेवून देवान तो राज महाराज म्हणाला

मकाळा देवी व इथ पिऊन नदीत निल्ले जातं नदीच्या एका डाहान इगडाका विलखा घासून जोपत पाताळात परत जायची वाट त्याला मादीन नसावा या क्षळांत महाराजाच्या बायकोने य बायक मारले कधी कळे

"पाताळांतले माप एव हडप वर्षे जगलान म्हणे या नागाला टाग केले नाही तर पजेला फार नाम हांडेल या नागाला इतके दथ राज पाहून यलां वर घडला प्यायला इथ फोटून भळणार महाराज म्हणाला

आहे हें दिसले ती सांगताने जेव्हाच राहतां दगडाजवळ आला व धाई धाईने दगडाला विळखा बाळ लागला महीपाल नकित हाऊन त्याच्याकडे पहात होता पाण्यात दगडाला सांघ विळखा धाडून वसला असल्या कारणाने त्याने तोंड कोट आहें व श्रेष्ठ कोट आहें हे महीपाला कळना इतक्यांत त्याच्या बावाला विळखा घाडून सांघ आहीत असल्याचे महीपालला कळले तें त्याने श्रेष्ठ कोट महीपालने ते तळवारीने छाटून हाकल व ते पावसात पडून वाहून गेलें

साताच्याने तला सहा का विना हावा हें आतां महीपालला कळले. आतां त्याच्या मनातली सांघाची मीति पार कथाम गेली अथवा त्याचा हात पांचला, त्याने तळवारीने सांघाच्या अंगाचे कुकट करून टाहल

एक कुकट बाहून जेव्हाच विळखा त्याच्या वसाव निगमित हाट करण ते कुकट पुन्हा जुळत कळते जेव्हा, त्याने न्हिदेखीले घनाटाने बाहून जाल असलेले स्वाळा निमल

त्याने सर्ग आल्यावर पुन्हा त्या कुकट सांगितल्या आंतरपूवक बोलाविले व त्याना सांघाचे सत्कार केला कारण त्याच्या सत्कारानेच सांगितले रक्षण झाल होत

पणु एक राह राजाला कळली नाता या नाता यात पातळ नागाळा वग मडक व कडी हावी पातळनाथ मरत नागांत राजाने कापून टाकले कुकडे मधुवोत एकत्र जमले व पुन्हा कुकडे नेमल्या नागांना त्याला ओळखत व त्याला आपल्याच पैकी एक मानून पातळ लाकडांने राहत्याची परचातना दिली

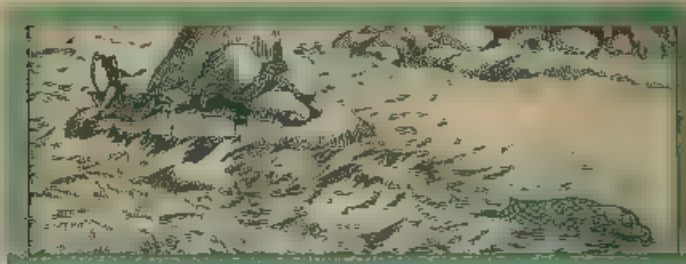

कुकटाकतार

कृष्णाचा खोदलाळपणा बाळत गेला. आतां उचलून ऐक." असे सांगून ती कांहीं बोळणार याळा कसा आळा कसेल हे गोपींना इतक्यांत दुसरी गोपी येऊन म्हणाली—

कळेना. गप्प तरी किती दिवस बसणार “बाइ बाइ, बाइ बाई! काय म्हणाने शेवटी त्यांना यशोदेकडे जाऊन कृष्णाच्या या मुलाला ! घरांत शिकून दहा मडकी तूप, विरुद्ध तक्रारी सांगण्याचे ठरविले. एक दही व दूध केले की फलत यत्ने, दहा गोपी येऊन म्हणाली—“लाडके तूळ फक्त दुधाची मडकी बशी पारुषी केडी तर सुक्याच पोटी जन्मले आहे. डोक्यावर आम्हा गश्याचा निभाव कसा लागणार !”

जसवून ठेवले आहेस त्याला, मडक कर करून. तिसरी गोपी आली व म्हणाली “हा लहान मूळ म्हणून आम्ही कानाडोळा करीत मुलगा आहे की रासस ! मडकी मडक कोणी बाळो, म्हणजे त्याला डोक्यावर बडू देऊ शिंवावर ठेवले होते. ती सर्व मडकी असे वाटले होय तुला ! तूच शिकवून देते रिकामी केडी की या मुलामाने, नंतर आहेंस आपल्या लाडक्याला. त्याने माझ्या मडकी फोडली आणि शिकी तोडून पकून कडे जो धुमाकूळ घातला तो नरा कान गेला ! आम्हाला नाही बाई हें सपणार !”

व्यापसी एक गोपी येऊन जोरजोरात हात हलवून यशोदेला म्हणाली—“दुसऱ्याच्या खोलीत तूच मरून ठेवले होते मढक्यांत. मागच्या बाजूने घराचा कुलूप होते. आपले रत्न आले आणि कुलूप फोडून भात शिरले. मी तर धाबकून पडूनच गेलो. त्याने तूच खाई की नाही हे नाही मला कळले. बोलवा वेळाने जाऊन पाहिले तर एक रेंव भर तूप असेल तर शक्य! हा आस सहज करण्यापेक्षा गाई गुरांना घेऊन हे गांव सोडून कोठे तरी निघून जाण्यांत शहाणपण

आहे. निदान या तुझ्या लाडक्याच्या बासांतून तर जीव सुटेल!”

आणखी एक गवळीण पाठीमागून इतर गवळणींना रेटीत व बाजूला ढकलत पुढे आली व म्हणाली “हे नू काय एकत्र बसली आहेस? माझ्या घरांत जो उपद्रव्याप आपल्या चरजिवानां मांडला आहे तो वे ऐकून थोडा, तुझे लेकर आपल्या घरांत शिरले. दहा मडकी तूप, दहा मडकी दही व दहा मडकी दूध, जमिनीवर ओतून घरभर राडा करून ठेवला. रिकामी मडकी फोडून टाकली नंतर गोठ्यांत धरून गाई व वासरू सोडून दिली. घरांत मुले राहून आहेत त्यांना पाज्याका एक थेंबभर देखील दूध नाही.”

आणखी एक गोपी येऊन म्हणाली—“मी मुलांकरिता व त्यांच्या वडिलासाठी तूपासारखी पक्कळी डबे भरून ठेवली होती. तुझ्या लाडक्याने सर्व पक्कळी खाऊन डबे व माडी रिकामी केली. त्याने पोट म्हणजे भसवासुराचे पोट भांदे. मी काही सांगितले तरी त्यावर माझी मुले किंवा त्याचे वडील विश्वास करतील की नाही अकाब.”

अशा सधेने सगळ्या गोपींनी यशोदेला कृष्णाच्या विरुद्ध अनेक तक्रारी सांगितल्या.

चांदोबा

एकीच्या घरचा भिन्नून ठेवलेली कधीकधी व साखरच कृष्णाने खाऊन टाकली होती. एवढेच नव्हे तर कधी तांदूळसुद्धा कृष्णाने खाऊन टाकले होते. ही कामे पाता ज्हान मुलांची का म्हणायची? कोणाच्या गाई, तर कोणाची वासरू रानांत नोडून घायची, घरांत त्यांचा मारक नाही की घरी दुसरे कोणी नाही. हा सर्व उद्योग करणारे कुकुले वाळ का?

शेवटी सर्वांनी एकत्र मिळून सांगितले—“जगही पातो हे गांधव सोडून. तू व तुझा मुलगा रहा तुम्हीच सुखाने.”

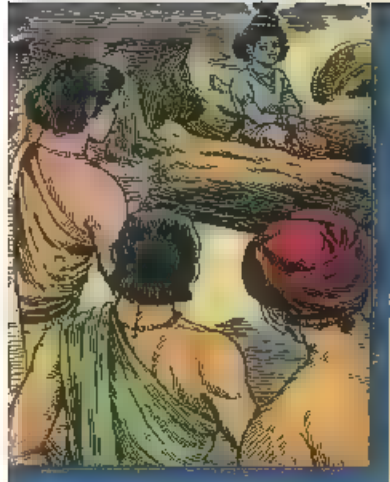
सर्वांचे म्हणणे ऐकून यशोदे म्हणाली—“माझ्या मुलाने तुमचे एवढे का नुकसान केले आहे? मी देईन बरे का सर्व भरून. पण पयल्याला मुलाने इतकी नासधूस केली असेल व इतका त्रास दिला असेल या गोष्टीवर निश्चासच बसत नाही याचा. नाही तुम्ही खोटे कशाळा सांगला? पाहिले मी खाला. पण तुम्ही नका बार्ह गांव सोडून आपल्याने बोलू! तुम्ही सर्व निघून गेलात तर आपही एकटे कसे राहू या गांवांत?” असे सांगून व सर्वांची सवजूत घाळून यशोदेने सर्वांना निरोप दिला

तर तिने कृष्णाला बोलावून विचारले “वाळ, कशाळा वातोस त्यांच्या घरी? तुला माझ्या घरी दही, लोणी नाही का खायला मिळत? तू हवे तितके लाणी ला. आईच्या हातचा लोण्याचा गोंळा नाही का आकडत तुला? घरचे थोडभर दूध कासरीभर दुधाभारले असते. का जमीन दुसऱ्याच्या घरी जाऊन अशी नासधूस करतोस?”

“आज जगादक्यापासून तुझ्या विरुद्ध तक्रारी ऐकूनच काय किटले. फार खट्याळपणा वाळवला आहेस. मला नाही आकडत हा खट्याळपणा. शत्रु, आज मी तुम्ही खोडच

चांदोबा

तो आवाज ऐकून रोजर पाजारच्या गोपी बाबत आल्या, त्यांनी कृष्णाचा तो प्रताप पाहिला व जात जाऊन यशोदेला सांगितले. म्हणाल्या—“उगाच का कोणी म्हटलें की तुझा मुलगा मनुष्य नाही राक्षस काहे म्हणून? त्याका या तू उसळीला बांधून ठेवला होतास? त्यानें जालें उपडून पहा अंगावर पाडून घेतली आहेत मोठे शहाणपण केव्हासारखें जुला वाटत असेल. पण जरा बाहेर येऊन तर पहा, काहीं बरेवाईट झाले तर तें आम्हांला नाही खपणार.”

ते ऐकून यशोदेच्या मनांत घस्स झाले. ती पळत बाहेर गेली तिला एका वेळीं स्वतःचें भावदेखीक राहालें जाहीं चुकीवर वृच होतें तें तसेंच राकून पावली.

त्या अवधीत नंद व त्याचे मित्र गवळीपण तेथें आले. दोन दगांमध्ये चंद्र असावा तसा कृष्ण त्या दोन्ही झाडांच्यामधें हसत बसला होता.

नंदानें कृष्णाच्या कमरेला बांधलेली दोरी सोडली व त्याका उचलून घेऊन म्हणाला—“कोणी रे बाघली दारी कमरेला? आणि उसळीला बांधून का कोणी ठेवले? इतकी दूर कधी रे उसळी ओढून नेलीस?

आणि ही दोन्ही झाडे कधी रे उपडून निघाली? हें सर्व मी काय पाहतो आहे?”

यशोदेनें येऊन सर्व सांगितलें, म्हणाली—“कान बरला बाई या मुलापुढें. अहो, नीच बांधून ठेवले होतें बाला.” तें ऐकून नंदानें मनांतल्या मनांत आपल्या मुलाचें किती कीतुक केलें? “एवढें का बळ जाहे माझ्या मुलाच्या अंगांत?”

म्हणतांशा कोलाच्यांना तें सर्व झाले कथें हेंच कळेल. “बादळ झाले नाही की वीज देखील पडली नाही. कोणी हत्ती या नाजूक आका नाही मग ही झाडे पडलीं कधी? वा एवढ्याशा मुलानें का पाहली म्हणायची ही? या मुलानें असलें काम पहिल्यानेंच का केलें आहे? त्या पुतनेला यानेंच नाही का ठार केलें व्यापि ती गाडी यानेंच नाही का मोडली? आतां मी गांधी यानेंच नाही का मोकळी? असा मी गांधी नको रे माना रक्षामळा! मग जन्म येथें झाला लहानाच्या मोठ्या येथेंच झालो आणि आतां गांव सोडून जायेंच म्हटलें तर कोठें व कसें जायचें?” असा विचार करीत त्या आपापल्या घरी निघून गेल्या.

दिवसांमागून दिवस गेले व महिन्यां-मागून महिने आणि पांच वर्षे ओढलीं.

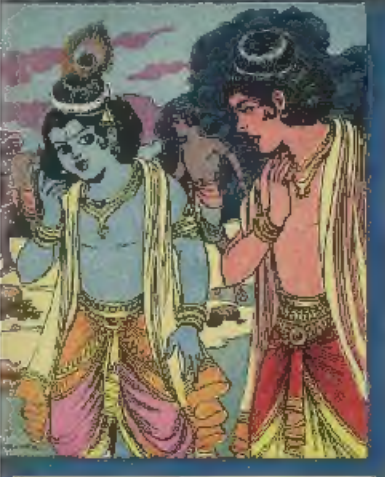

मोडतें.” असें सांगून तिनें कृष्णाचा हात धरला व अंगापांत उसळ घीतें त्या खवळाळा त्याका बांधून ठेवला. नंतर एक काठी घेऊन आली व म्हणाली—“पाहते येथून कोठें बावोस तें. इच्छास तर पहा.” असें सांगून ती करात जाऊन कामाला लागली.

काहीं वेळानें कृष्ण गोळ्याळगत दोन झाडे होती, त्या झाडांच्या मधोमध उसळ ओढीत घेऊन गेला. नंतर कोरानें असा हिंसका दिला कीं दोन्ही झाडेच उपडून खाकी पडली.

बलराम माठ वर्धावा झाला व कृष्ण सात वर्षांचा. बरोबरच्या सर्वगळ्यांबरोबर सर्व खळत. दिवस केव्हां उजाडला व केव्हां संपला कळतदेखील नसे. निरनिराळे खेळ खेळण्यांत सर्व गुंग होऊन जात. कधीं मोठ्यानें गळका करून मैत्रांवा पळवून लावीत, तर कधीं शाणीं म्हणत हिडत फिरत कधीं झाडावर चढत. कधीं मधमा-शाचीं पोळीं दिसलीं कीं चहून मध खात. या मधळ्यांच्या मुलाची एकंदरीत मजा होती.

एकदां बलराम कृष्णाला म्हणाला—“कृष्णा! अरे, आपण येथें जन्मलां आणि

Fullscreen

64 / 76

आहे हे गांव. खांना भीति वाटावी म्हणून मी एक चुकि करतो. हे पहा."

तो इकडे असे म्हणाला आणि एक चमत्कार घडला. त्याच्या आंगातून लांडग्यांचे कळस उठून मारून बाहेर आले व ते त्या प्रदेशात हिडू फिरू लागले. गवळी पांढरले. गाई वटू लागल्या, एकाएकी सहजावधी लांडगे कोठून आले कोणाला कळत नाही. त्यांची शिकार करणे गवळ्यांना शक्यच नव्हते. लांडग्यांनी एका मोठ्या बैलाचा ठार केले. तो बैल सामान्य तऱ्हेचा. त्याला पाहून वाघ व सिंह ऐसीक अण्ड धाकला भीत. एका क्षणासाठी लांडगे आले आणि वासरें ओढून घेऊन जाऊ लागले. एवढेच नव्हे तर राजीच्या वेळी बाबासिंहाची डरफाळी पण ऐंझू येऊ लागली. रानटी डुकरे येऊन वाघसर जमीन टाकून जाऊ लागली.

प्रसन्न गवळ्यांनी एक सभा भरली. आतापर्यंत लांडग्यांनी जो धुमाकळ माजविला होता त्याची काणीव सर्वाना झाली होती. या पूर्वी मधून मधून अशी संकट येत, परंतु त्यांनी कधी त्यांची फिकीर केळी नव्हती. पण आताचे हे भयंकर संकट कसे टळणार हे त्यांना कळत नाही.

येथेच इतके वादळी. गवळ्यांनी व गाई-गुरांनी एकाच जागी किती दिवस रहायचे ! हे काही बरोबर नाही. सवताची कुरणे पण संपत आली. चारा नाही. झाडे पळून गेली आहेत. लाकूडफात्यासाठी दुर जावे लागते. म्हणून जेवण आपण हे गांव सोडून शृंगारवनला जाऊन राहू या. ते एक सुंदर वन आहे असे ऐकलो. तेथे गोवर्धन पर्वत आहे. त्याच्यावर मांडीर नांवाचा एक वटवृक्ष आहे. शृंगारवन नगराच्या मधोमध कालिंदी नदी वाहते. तेथे जाऊन राहूया आपण. म्हणत्या जोकांना सोडावळा नये

चांदोबा

“इंशवान एक चांगलें गांव आहे. पण तेथेंदेखील जायें सोंपें नाहीं. तेथें सुद्धा राक्षस येतात म्हणजे. काहीं का जसेना, येथें राहाणें या पुढें तरी शक्य नाहीं. येथून दुसरे कोठें तरी गेलें हें पाहिजेच.” किलोक गोप धमूक म्हणाले.

त्यांचे परस्परविर्ते बोलणे बाहेर असतां
मरद तिकडे आला व तो मुंबाला बोलवून
एका बाजूला घेऊन गेला व म्हणाला—
“तुम्ही शूद्रावतंका जाऊन राहण्याच्या
विचारांत आहां असें विसरत, पण तिकडे
देखील राक्षस बेटील व मुळामाळांमा त्रास
वेटील, ही भीति वाटते आहे तुम्हांला ?
होय ना ? मग ऐक ! लुक्का मुक्का मनुष्य
नसून स्वतः आदिनारायण आहे. त्यानें
राक्षसांचा संहार करण्यासाठी अवतार घारण
केला आहे. नळरामाच्या अंगांत देखील

नारायणाचा अंश आहे. राक्षस कुण्याला ठार करण्यासाठी निरनिर्माळी रूपे घेऊन आले. सकटासूर गाडीच्या रुपेे भाळा. झाडांत लपून ते बसले होते. प्रत्य त्यांच्या पैकी एकालाहि कुण्याच्या केसाला धक्का पोचवतां जाऊ नालीं. हे शब्द दुष्टांनी स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिलेंच आहे. म्हणून दुष्टांनी उगाच विज्ञान करित बसूं नका. अगदी निर्मयपणे जाऊन हंदावनका राहूं लागता. तुमचे कल्याणच होईल."

नारद कृष्णाला जाऊन भेटला. त्याच्या-
जवळ पण तो तेंक शृङ्खला. नंतर नंद
आपल्या गण्डी मित्रांना म्हणाला—“आपण
सर्व हुंदावनला जाऊन राहू या. आसां
यांत उशीर करू नये. सर्व हुंदावनला
आप्याची तयारी करा.”

(पुढे चालू)

अरण्यपुराण

[८]

गांधीजींच्या वैदकीय पद्धतेवर राबरी
उनातगऱ्या गमलीदार गोष्टी निम्नरीत
लावून सांगे. पुढे दूर बाबुन त्या गोष्टी ऐकत
य चकित होऊन त्यांच्याकडे धात.

बलदेव बटुक हातांत घेऊन त्या कपोल-
कल्पित गोष्टी मागू लागला की सौवली
पोट भरून हमे. त्याचे हसणे कांपाला
विशुं नये म्हणून तो वेगळीवर हात ठेवी.

बलदेव एकदम साँगे लागला वी। मेस्स-
बाच्या मुलाला एक मृतवांच इच्छित घेऊन
गेल्या होता, काही दिवसांपूर्वी एक मावकार
मेला होता व तो भूत होऊन त्या वाघाच्या
अंगात शिरला होता.

“आपकी है वही लोगों का मृगजित !
कारण त्वा पुरणदास सावकाराख्या यथा

जालंध्या तेव्हा तेव्हा वारामारीस शास्त्री आणि मोक्षल उद्दम गेला होता. न्या मोक्षलाने त्या सावकाराचा एक पांश तुटला होता. मी ज्या भूतवाधाची बाह मागितली तो तेव्हाच लंगडाच आहे. कारण त्याच्या पांशांच्या खुणा एक मारल्या नाहीत." बरुदेव म्हणाला.

"या सर्व गोष्टी खोश्या आहेत. तो बाप जन्मपामृत्तव संगदा होता, ज्याच्या अंगांत कोबाद्गतकें देखील सादस व वैर्य नाही असे सितरे लोक का शूर होऊन वाधाच्या अंगांत दिवून बसणार !"

मोवडीने उठता प्रथम वेळा.

कलदेव थक होकर मौतलीकडे गह
लाग्या, मोहातून एक सखददेखीक उमटत

डाक्यांनी पाहिले नाही तर मग त्याच्या या गंधावर कोणाचा विश्वास बसणार !” असे म्हणत तो तेथून उठून निघून गेला.

बळदेवला आपला अशा तऱ्हेने झालेला पाणाउनारा असंख्य वाटला.

“या पोराला मुरे चरायला घेऊन कायशा सांगितले पाहिजे या पुढे.” ग्राम-प्रमुख म्हणाला.

गांवातली मुले सकाळी मुरे चरायला घेऊन जात आणि संध्याकाळी परत येत. मुले गुरांबरोबर असत तोपर्यंत त्यांच्या शिबला कोणत्याही प्रकारे धोका नव्हता. कारण बाघ, गुर एकत्र चरत तिकडे येण्याचे धाडस करीत नसे, मुले फुले तोडायला किंवा फळे खावला दर कोठे तरी विचून गेली म्हणजे मात्र थोडी भीति वास्त असे.

उजाडताच मौवली ‘रामू’ गांवाच्या रेड्याच्या पाठीवर बसून निघाला. सध्या एकामागून एक त्याच्या पाठीमागून येऊ लागल्या. मौवली बरोबरच्या मुलांवर अधिकार गाजवी व त्यांना नेहमी गुरांबरोबरच रहायला सांगे.

गुरे चरत तेथे उंचसखल व थोडी लडखाल जमीन होती. मुरे स्वतःच खोळार जागेत

दिसत नसत. कारण चरायला हिशबल असेल तिकडे जात.

मौवली आपल्या गुरांना अगदी जंगलजवळ घेऊन गेला. वेणगाचेच्या काठी. तो रामूवरून उतरला आणि झाडांन शिरला. तेथे त्याचा सोडा भाऊ राट रहात होता.

“किती दिवस झाले, मी तुझी वाट शहात हातो. मुरे चरायला घेऊन जायचे हे काम काय करू लागेला आहेस !” त्याने मौवलीला विचारले.

“मला हेच काम करायला सांगितले आहे. मला कांहीं दिवस गुरांना चरायला घेऊन जावे लागणार आहे. बांधोवा काय करत आहेत !” मौवलीने विचारले.

“तो पुन्हा आला होता या बाजूला. पुष्कळ गोष्टे त्याने तू कोठे दिसशील म्हणून. त्याला एकदेखील मिकार दिसली नाही तेव्हा गेला परत. तुझ्यावर त्याचा डोळा आहे !” ‘राऊ’ म्हणाला.

“परे, बांधोवा परत येईपर्यंत तू किंवा जाणवी कोणी तरी, मी इकडे मुरे चरायला घेऊन येईन तेव्हा या ऐकवीवर बसलेले असा. तो इकडे परत आला तर मैदानातच्या

तांबळ्या उंचवट्यावर बसून रहा. मला त्याची हालचाल कळायला हवी आहे.” मौवली म्हणाला.

आपल्या ‘भावाला’ पाठवून विन्यावर तो झाडांमार्गे जाऊन झोपला. माई व म्हशी जवळच चरत होत्या.

गुरांना चरायला घेऊन जाण्यापेक्षा जास्त सुखाचे काम काय असणार ! गुरांच्यांना दिवसभर दुसरे कांहीं काम नव्हते. मुरे चरत असतात व दिवस केव्हा गेला हे कळत नसे. ती ओरडत पण नसत. म्हशी, त्यांना चरायचे असेल तोपर्यंत चरत व मंतर

नव्हता. ग्रामप्रमुखाने विचारले : “कोण तो ! ते जंगली पोरा वाटते ! इतके तरे तुला माहीत आहे तर त्याचे कातडे दाखव आणून. सरकारने जाहीर केले आहे की जो कोणी त्या वाघाला धरून आणील त्याला दसरा रुपयांचे बक्षिस मिळेल. तू मध्येच बोकल लहान तोडी मोठा पास घेऊ नयेस बांतच तुझे हित आहे.”

मौवली उठून उभा राहाला व म्हणाला— “मी इतका वेळ निघूनपणे बसून बळदेवने सांगितलेल्या जंगलांतल्या सऱ्या लोढ्या गोष्टी ऐकत होतो. त्याने मृत स्वतःच्या

Fullscreen

127

70

/ 76

जगातील आश्चर्ये :

इक्यांत किंवा चिखलांत जाऊन कोळत. गुराऱ्यांना मधून मधून आकाशांत गिधा-
टांच्या कर्कश ओरडण्याचा आवाज ऐकू
येई. त्यांचा तो शिळीसारखा आवाज ऐकून
इतर गिधाडें पिरग्या बाळें लागत. तीं
कोणत्यातरी मैलेल्या जनावरावर वाड
धाखीत व लचके मारून मारून काढत.

मुल्लें सांही येऊ झोंपत व पुन्हां उठून
लेळत. नाहीं तर फुल्लें वेंचून आणीत व
हार व गजरे करीत बसत, नाहीं तर मांवीस
बसून बरकलें करीत. कधीं कोणी राजा
होई, तर कधीं राणी, नाहीं तर देव किंवा
देवी. अशातऱ्हेनें दिवस निचून जाई.
कालोस पड्डे लागल्याबरोबर ते गुरांना
आरोली मारून बोलवीत. तीं आपापल्या
जागेवरून उठून गेल आणि आपल्या
गुराऱ्याबरोबर गांवाकडे जात.

मांवीसो दररोज गुरांना घेऊन ओला कीं
सर्वांत प्रथम ट्रेकडीकडे पाहो. त्याच्या भावा-
पैकी कोणी तरी तिकडे बसलेला दिसे. त्याचा
अर्थ बाघाचा तिकडे बसलेलास आलेला नाहीं.
तो गोज जाड्यावाकी झोप आणि आपल्या
जंगलातल्या जुम्या भांड्याचा म्वें पाहो.
बाघाचा आलाच असता तर त्याच्या पावलाची
बाहूल मीवलीला खात्रीनें लागली असती.
शेवटीं एक दिक्कीं मावलीला ट्रेकडीवर
त्याचा कोणी भाऊ दिसला नाहीं. मांवीलीला
मनांतल्या मनात हेंसू आले व तो आपल्या
गुरांना त्या तांबळ्या टंचवऱ्याकडे घेऊन
गेला. तेथे त्याचा 'मोटा माऊ' वाट पहात
बसला होता. मीवलीच्या अंगावर दहारे
उभे राहाले.

गोराने खास येन तो पुढेपुढला -- बाघाचा
आला आहे तर !"

६१. समरा मिनार

शिवा मुलखाचाचें समरां हें एक तीर्थक्षेत्र आहे. हें टावपस नदीकाठी आहे. अम्बास नद्याच्या
खोऱ्यांनीं नवव्या शतकांत येथे आणली. राजधानी बसरिली. नवव्या शतीकडो बंधलेला या
मिनाराची उंची १०० फूट आहे. याचे सर्व बांधकाम भिटांचे आहे.

